

Monitor vakmanschap- en technologieroute

seo economisch onderzoek

Amsterdam, juni 2015
In opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Monitor vakmanschap- en technologieroute

De beleidstheorie

Mark Imandt (SEO Economisch Onderzoek)
Cissy Pater (Kohnstamm Instituut)
Edith van Eck (Kohnstamm Instituut)

A decorative horizontal line art graphic consisting of several overlapping, jagged, and irregular lines in a light grey color, spanning the width of the page.

seo economisch onderzoek

“De wetenschap dat het goed is”

SEO Economisch Onderzoek doet onafhankelijk toegepast onderzoek in opdracht van overheid en bedrijfsleven. Ons onderzoek helpt onze opdrachtgevers bij het nemen van beslissingen. SEO Economisch Onderzoek is gelieerd aan de Universiteit van Amsterdam. Dat geeft ons zicht op de nieuwste wetenschappelijke methoden. We hebben geen winstoogmerk en investeren continu in het intellectueel kapitaal van de medewerkers via promotietrajecten, het uitbrengen van wetenschappelijke publicaties, kennisnetwerken en congresbezoek.

SEO-rapport nr. 2015-23

ISBN 978-90-6733-776-2

Copyright © 2015 SEO Amsterdam. Alle rechten voorbehouden. Het is geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in artikelen, onderzoeken en collegesyllabi, mits daarbij de bron duidelijk en nauwkeurig wordt vermeld. Gegevens uit dit rapport mogen niet voor commerciële doeleinden gebruikt worden zonder voorafgaande toestemming van de auteur(s). Toestemming kan worden verkregen via secretariaat@seo.nl

Inhoudsopgave

1	Inleiding.....	1
1.1	Aanleiding.....	1
1.2	Opzet van het experiment	1
1.3	Opzet van het onderzoek.....	3
2	Beleidstheorie	5
2.1	Inleiding	5
2.2	De aanloop van het experiment.....	6
2.3	Doelgroepen van het beleid.....	7
2.4	De beleidstheorie.....	7
2.5	Conclusie: de beleidstheorie in één oogopslag.....	12
Bijlage A	Probleem- en veranderingsmechanismen vakmanschap- en technologieroutes.....	15

1 Inleiding

Vanaf 2014 kunnen samenwerkingsverbanden van vmbo- en mbo-instellingen gezamenlijk experimenteren met de vakmanschaproute en de technologieroute. Om te achterhalen of en hoe deze routes bijdragen aan het aantrekkelijker en doelmatiger maken van het beroepsonderwijs is een monitor gestart. Dit rapport bevat een reconstructie van de beleidstheorie. Op basis van de beleidstheorie wordt de komende jaren gekeken wat de effecten van de experimenten zijn, welke verklaringen daarvoor bestaan en of/ hoe deze afwijken van de verwachtingen vooraf.

1.1 Aanleiding

De ministeries van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) en Economische Zaken (EZ) willen het functioneren van de beroepskolom in het onderwijs verbeteren. Het opleidingsaanbod is versnipperd¹ en van onvoldoende kwaliteit². Met name bij de overgang van vmbo naar mbo en op de laagste opleidingsniveaus van het mbo valt een te groot deel van de leerlingen uit.³ Er is een dringende behoefte aan (technische) vakmensen⁴, terwijl het aantal leerlingen in het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo) afneemt⁵.

Hoewel de context voortdurend verandert, kan worden gesteld dat er behoefte is aan het vergroten van de aantrekkelijkheid van de beroepskolom voor alle vmbo-leerlingen (een helder beroepsperspectief, uitdagend, van hoge kwaliteit, aansluitend bij een meer praktische leerstijl) en dat er behoefte is aan een doelmatiger opleidingsaanbod (programmatisch afgestemd en waar mogelijk verkort, regionaal doelmatig aanbod aan opleidingen, gericht op de vraag van het beroepenveld).

OCW heeft daartoe besloten tot een experiment met vakmanschap- en technologieroutes, als vervolg op eerdere experimenten met verkorte en/of geïntegreerde leerroutes, zoals het VM2-experiment.

1.2 Opzet van het experiment

Vanaf het schooljaar 2014-2015 zijn experimenten met de vakmanschap- en technologieroutes van vmbo naar mbo van start gegaan. Gedurende de periode 2014 – 2022 hebben samenwerkingsverbanden van vmbo- en mbo-scholen experimenteerruimte om beide geïntegreerde leerlijnen vorm te geven. Die experimenteerruimte heeft betrekking op een aantal aspecten:

¹ Ministerie van OCW (2012). Brief aan de Tweede Kamer. Kamerbrief over macrodoelmatigheid. 15-04-2013.

² ROA (2011) De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 2016. Maastricht: ROA.

³ Ministerie van OCW (2013). Bijlage VSV-brief 2013. Nieuwe voortijdig schoolverlaters, Convenantjaar 2011-2012. Voorlopige cijfers. Den Haag: Ministerie van OCW.

⁴ ROA (2011) De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 2016. Maastricht: ROA.

⁵ Eck, E. van, Voncken, E., Gludé, M. & Roeleveld, J. (2013). Opwaarts mars! Amsterdam: Kohnstamm Instituut.

- De inhoud van de beroepsvoorbereidende vmbo-vakken kan worden geïntegreerd met aansluitende mbo-inhouden.
- De tijdwinst die zo wordt geboekt kan worden ingezet om de totale leerroute te verkorten met maximaal één jaar (b.v. van twee jaar vmbo + twee jaar mbo niveau 2 naar drie jaar).
- Binnen de vakmanschaproute (vmbo + mbo niveau 2) behoeft het beroepsvoorbereidende vak vmbo niet te worden geëxamineerd. Daardoor ontstaat extra ruimte voor integratie en verkorting. Het examen mag wel worden gedaan (keuze samenwerkingspartners).
- De examens vmbo en mbo mogen worden gespreid over (bijna) de hele leerroute. Ook hierdoor is meer afstemming en integratie mogelijk.⁶

De **vakmanschaproute** richt zich op leerlingen in de basisberoepsgerichte en/of kaderberoepsgerichte leerweg vanaf het derde jaar van het vmbo tot en met het diploma mbo-niveau-2. Deze leerroute is zowel in de beroepsopleidende (BOL) als beroepsbegeleidende (BBL) variant mogelijk. De vakmanschaproute is mogelijk in alle sectoren (techniek, groen, zorg en economie).

De **technologieroute** richt zich op leerlingen in de gemengde en/of theoretische leerweg vanaf het derde jaar van het vmbo tot en met het diploma mbo-niveau-4. Ook deze route kan zowel in de beroepsopleidende (BOL) als in de beroepsbegeleidende (BBL) worden vormgegeven. De technologieroute is mogelijk voor opleidingen die zich richten op de negen topsectoren.

Tegelijkertijd is er binnen het experiment een aantal expliciete eisen. Zo moet er voor leerlingen die voortijdig uitvallen, een terugvaloptie worden vormgegeven. Ook zijn er eisen gesteld aan het samenwerkingsverband. Omdat uit de VM2-Monitor (Schoonhoven, 2013)⁷ bleek dat sommige experimenten niet van de grond kwamen of voortijdig stopten vanwege beperkt draagvlak bij de betrokken organisaties, is aan de aanvragende samenwerkingsverbanden de voorwaarde gesteld dat sprake moet zijn van een hechte samenwerking.

De experimenten zijn gestart op 1 augustus 2014. Voor de **vakmanschaproute** met een duur van vier jaar (vanaf leerjaar 3 in het vmbo) geldt dat er vijf cohorten aan het experiment mee kunnen doen. Cohort 1 start in 2014-2015 en kan aan het einde van schooljaar 2017-2018 afstuderen. Cohort 5 start in 2018-2019 en kan eind 2021-2022 afstuderen. Met een duur van vijf jaar (leerjaar 3 en 4 in het vmbo, leerjaar 1, 2 en 3 in het mbo) kunnen vier cohorten aan het experiment van de **technologieroute** meedoen. Cohort 1 start in 2014-2015 en kan in 2018-2019 afstuderen. Cohort 4 start in 2017-2018 en kan in 2021-2022 afstuderen.⁸ Tot het einde van de experimentperiode is instroom in alle routes mogelijk. Indien besloten wordt het experiment niet om te zetten in structurele ruimte, zullen leerlingen die niet binnen de experimenteelperiode afstuderen terug gaan naar het reguliere programma.

De samenwerkingsverbanden kunnen meerdere vakmanschap- of technologieroutes aanbieden, met een verschillende aanvangsdatum. Er is geen apart bekostigingsarrangement voor het experiment. Leerlingen worden de eerste twee jaar ingeschreven in het vmbo (met bijpassende bekostiging) en daarna in het mbo. De samenwerkende scholen maken onderling afspraken over de inzet en verdeling van de (reguliere) financiering.

⁶ Staatscourant, 2013.

⁷ Schoonhoven, R., Bouwmans, M. (2013) Vijf jaar VM2. Samenvatting van de uitkomsten van de VM2 monitor 2008-2012.

⁸ In de praktijk kunnen routes in studieduur variëren.

1.3 Opzet van het onderzoek

De ministeries van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) Economische Zaken (EZ) hebben SEO Economisch Onderzoek in samenwerking met het Kohnstamm Instituut UvA B.V. en echo gevraagd een 'Monitor Experimenten doorlopende leerlijnen vmbo-mbo' uit te voeren. Dit om te bepalen of de vernieuwingen in termen van geïntegreerde leerlijnen de gewenste opbrengsten geven en of toepassing daarvan op grote schaal wenselijk is. De hoofdvraag voor de monitor is:

Dragen de vakmanschaproute en de technologieroute bij aan het aantrekkelijker en doelmatiger maken van het beroepsopleiding? En zo ja, op welke manier?

De onderzoeksaanpak richt zich erop drie onderliggende onderzoeksvragen te beantwoorden:

1. Opbrengst- en effectevaluatie: wat zijn de opbrengsten van de experimenten in termen van de gestelde doelen?
2. Procevaluatie: hoe worden de experimenten ingericht en wat is daarin succesvol en wat niet (gaandeweg het experiment)?
3. Verklarende evaluatie: wat is de bijdrage van het beleid (ruimte in wet- en regelgeving) aan de opbrengsten?

De opbrengsten worden gemeten via een analyse van leerling- en studentgegevens, een effectmeting op basis van die leerling- en studentgegevens, en het uitzetten en analyseren van enquêtes onder afgestudeerde mbo-leerlingen. Daarnaast wordt de gewenste verbetering in aansluiting tussen vmbo en mbo en de eventueel behaalde doelmatigheidswinst kwalitatief gemeten als onderdeel van de procevaluatie.

De procevaluatie omvat een nulmeting (2014), twee vervolgmetingen (2016 en 2018) en twee rondes casestudies (2015 en 2017). Er wordt daarbij prioriteit gelegd bij de experimenten uit de eerste tranche (die starten per studiejaar 2014-2015). Bij deze tranche kunnen gedurende de gehele looptijd van het experiment de achtereenvolgende ontwikkelingen worden gevolgd. Hoe krijgt de vernieuwing vorm, organisatorisch en inhoudelijk, welke knelpunten ervaren de betrokken actoren, hoe lossen ze die op?

De verklarende evaluatie analyseert welke interventies mechanismen in werking hebben gezet die de gevonden effecten verklaren. Het toetsen is gericht op het openen van de black box tussen interventie en uitkomst. Hoe en waarom werkt een interventie? En als er geen effect optreedt terwijl dat wel verwacht was, waarom is dat dan het geval? Welke ongewenste/onbedoelde effecten treden op? Het gaat om het vinden van verklaringen voor (het uitblijven van) beleidseffecten, in diverse contexten en voor verschillende stakeholders. De verklarende evaluatie bestaat uit drie fasen. In de eerste fase vindt een reconstructie van de beleidstheorie plaats, in de tweede en derde fase worden die empirisch getoetst in veldonderzoek. In het veldonderzoek worden de uitkomsten van de opbrengstenevaluatie en de procevaluatie op elkaar betrokken. Vervolgens worden verdiepende groepsgesprekken gehouden bij een zestal casestudies.

Tabel 1.1 geeft een overzicht van de onderzoeksactiviteiten. De jaarlijkse rapportage in juni bevat de activiteiten uit het vierde (IV) kwartaal van het vorige jaar en het tweede (II) kwartaal van het

betreffende jaar. In de nulmeting is een beschrijving gegeven van de trends in leerlinggegevens (instroom, uitstroom, etc.) en van de aanvraagformulieren van de verschillende experimentroutes.

Dit rapport bevat de reconstructie van de beleidstheorie, die de komende jaren zal worden verrijkt en getoetst vanuit het onderzoek. Door complicaties bij de verzameling en analyse van instroomgegevens volgt op een later moment een analyse van de instroomgegevens in het eerste jaar van de deelnemende en daadwerkelijk gestarte routes.

Tabel 1.1 Activiteiten in de Monitor, per jaar en kwartaal

Onderdeel	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Analyse BRON-gegevens	II	II	II	II	II	II	II	II	II
Alumni-enquêtes							II	II	
Analyse aanvraagformulieren	II								
Procesmeting - surveys			IV		IV				
Casestudies		IV		IV					
Reconstructie beleidstheorie	IV	IV							
Groepsgesprekken				IV		IV			
Rapportage	Nul	1	2	3	4	5	6	Eind	8

2 Beleidstheorie

Dit hoofdstuk schetst de beleidstheorie achter het experiment met vakmanschap- en technologieroutes. Het gaat in op de totstandkoming van het beleid rond de vakmanschap en technologieroutes, de doelen en de veronderstellingen ten aanzien van hoe het beleid geacht wordt te werken.

2.1 Inleiding

Naast een effect- en een procesevaluatie is ook een verklarende evaluatie onderdeel van de monitor vakmanschap- en technologieroutes. De verklarende evaluatie verbindt de bevindingen uit de effect- en procesevaluatie. De effectevaluatie richt zich op de uitkomsten van de realisatie van de vakmanschap- en technologieroutes. In de procesevaluatie staat de implementatie door scholen en instellingen centraal. De verklarende evaluatie geeft antwoord op de vraag wat precies maakt dat de (verwachte) effecten al dan niet gerealiseerd worden. De centrale vraag is: wat werkt voor wie in welke omstandigheden, en waarom?

Dit hoofdstuk beschrijft de aanleiding voor het experiment doorlopende leerlijnen (paragraaf 2), de doelgroep van het beleid (paragraaf 3), de in de beleidstheorie benoemde problemen en veranderingsmechanismen (paragraaf 4) en enkele recente ontwikkelingen en aspecten van de implementatie (paragraaf 5). De beleidstheorie (4) vormt de kern van dit hoofdstuk. Als bijlage is een systematisch overzicht, in de vorm van negentien causale ketens, te vinden met redeneringen die ten grondslag liggen aan het beleid.

Nut van de beleidstheorie

Een beleidstheorie is de optelsom van assumpties of hypothesen over hoe het beleid geacht wordt te werken. Uit de beleidstheorie spreken dus de veronderstellingen die ten grondslag liggen aan het beleid. Deze hypothesen kunnen vervolgens getoetst worden in de effect- en verklarende evaluatie.

Om die reden worden de veronderstellingen in een beleidstheorie geformuleerd als hypothesen (iets is wel of niet het geval, wordt meer of minder etc.). Door deze hypothesen te toetsen kan worden nagegaan of het beleid uitpakt zoals bedoeld. Het formuleren in de vorm van hypothesen betekent dat de veronderstellingen met een zekere stelligheid zijn opgeschreven. In werkelijkheid zijn ook de beleidsontwerpers zich bewust van nuances en in het vervolgonderzoek komen die nuances ook nadrukkelijk aan het licht. Door het zoeken naar werkzame mechanismen wordt ook helder waarom beleid (al dan niet) uitpakt zoals bedoeld en wat daarbij van belang is (context- en implementatiefactoren). Ook aanpalende beleidsontwikkelingen die mogelijk een invloed hebben worden meegenomen. Voor de vakmanschap en technologieroutes zijn dat bijvoorbeeld de ontwikkelingen rond de examenprogramma's in het vmbo, de nieuwe kwalificatiedossiers in het mbo en aandacht voor verbeterde loopbaanoriëntatie.

De beleidstheorie vormt het vertrekpunt van een verklarende evaluatie. Deze reconstructie van de beleidstheorie is ook letterlijk het vertrekpunt; het gaat om het beleidsontwerp en niet om voortschrijdend inzicht. In de volgende rapportages wordt de actuele situatie steeds afgezet tegen

deze beleidstheorie. We toetsen gedurende het onderzoek de beleidstheorie aan de werkelijkheid. Zowel veranderingen in contexten als onvoorziene factoren en aspecten van de implementatie kunnen maken dat het beleid niet zo ‘werkt’ als gedacht. Dit zal met name blijken uit de case studies die deel uitmaken van de procesevaluatie en uit de te voeren gesprekken met de sectorraden. Uit de verklarende evaluatie blijkt dus in hoeverre het beleid uitwerkt zoals bedoeld en waarom, en hoe plausibel de beleidstheorie is.

De beleidstheorie is gereconstrueerd op basis van beleidsdocumenten (relevante Kamerbrieven en actieplannen en het Besluit) en aangevuld en gecheckt in een interview met betrokken beleidsambtenaren (resp. voor vo, mbo en aoc). Op basis van de optelsom van deze informatie zijn de doelen en verwachte effecten en de wijze waarop het beleid deze uitkomsten zou moeten genereren (werkzame mechanismen) op een rij gezet.

2.2 De aanloop van het experiment

De directe aanleiding om vakmanschap- en technologieroutes te starten was de wens een vervolg te geven aan aspecten van het VM2-traject. VM2 is een doorlopend leertraject in vmbo en mbo (niveau 2) waarin leerlingen en deelnemers (meestal) de gehele opleidingstijd in één setting onderwijs krijgen. Gedurende deze tijd blijven ze in principe op dezelfde locatie (één dak), worden de lessen gegeven door dezelfde docenten (één team) en vindt tussen die docenten pedagogisch-didactische afstemming plaats (één concept). Door de bekendheid met de school, de doorlopende begeleiding en het kleinschalige karakter ervaren leerlingen en deelnemers meer binding met de school. Daardoor kunnen ze succesvoller door het onderwijs heen en stromen ze vaker, zonder uit te vallen, van vmbo naar mbo waar ze vaker een startkwalificatie halen op niveau 2.

Het concept van VM2 was met name gericht op jongeren die door omstandigheden kwetsbaar of ‘overbelast’ waren. Leerlingen die intensievere loopbaanbegeleiding nodig hebben en waarbij het risico van uitval, met name bij de overstap van vmbo naar mbo, groot is. Evaluatieonderzoek naar VM2 liet een significant effect zien van deze aanpak. Daarmee ontstond de beleidswens om de doelgroep van een dergelijk traject te verbreden. Waar VM2 met name gericht was op (kwetsbare) leerlingen in de basisberoepsgerichte leerweg, was het idee ook iets aan te bieden aan leerlingen die meer kunnen, een scherper beeld hebben van hun toekomstplannen en doelgerichter te werk gaan.

Met het experiment doorlopende leerlijnen kon daarnaast bijdragen aan een aantal doelen in het actieplan Focus op vakmanschap, waaronder het stimuleren van beroepsgericht onderwijs en meer samenwerking tussen vmbo en mbo. Het topsectorenbeleid was mede aanleiding om de doorlopende leerlijnen in de sectoren Techniek en Landbouw op mbo niveau 4 sectoren te versterken. Naast het feit dat de vakmanschap- en technologieroutes aansloten bij deze beleidswensen, waren er ook signalen van instellingen en klachten van deelnemers over overlap in hun opleidingstraject in vmbo en mbo, die aanleiding gaven tot de experimenten.

Totstandkoming van het beleid

Bij het ontwerpen van het beleid van de vakmanschap- en technologieroute is door de beleidsmakers een aantal externe bronnen geraadpleegd. De evaluatie van VM2 is ter harte genomen, om te bepalen wat binnen de experimenten vakmanschap- en technologieroute beter

en/of anders zou kunnen. Het gaat dan met name om de succes- en faalfactoren die in de monitor van ECBO zijn benoemd. Daarnaast hebben prognoses en verwachtingen rond krimp en tekorten in de techniek een rol gespeeld. Aangezien zeer weinig landen een vergelijkbaar beroepsonderwijs systeem kennen, is niet gekeken naar internationale ervaringen. De problematiek en ervaringen binnen het Nederlandse stelsel waren leidend. Er is in de fase van de beleidsontwikkeling en het beleidsontwerp contact geweest met zowel de drie sectorraden als vmbo- en mbo-directeuren.

2.3 Doelgroepen van het beleid

Een belangrijke vraag in de verklarende evaluatie is *voor wie* (een aspect van) het beleid werkt. In het 'Besluit experimenten doorlopende leerlijnen vmbo- mbo 2014-2022' wordt de beoogde doelgroep als volgt beschreven:

Vakmanschaproute

De vakmanschaproute is bestemd voor leerlingen met een duidelijke keuze voor het beroepsonderwijs en aansluitende beroepsuitoefening. De vakmanschaproute richt zich in schooljaar 2014-2015 op een mbo niveau 2 diploma. Dat neemt niet weg dat leerlingen met een diploma mbo niveau 2 vervolgens door kunnen stromen naar een mbo-opleiding op niveau 3.

Technologieroute

De technologieroute beoogt bij te dragen aan de aantrekkelijkheid van het beroepsonderwijs voor leerlingen met een meer praktische instelling die na de onderbouw vmbo een keuze maken voor een technologisch beroep en daarmee een keuze maken voor een opleidingsperspectief binnen één van de technische mbo-domeinen (met aansluitende doorstroommogelijkheid naar het hbo).

Het gaat bij deze route om het inrichten van een geïntegreerde technologische leerroute (hierna: technologieroute) voor leerlingen vanaf de bovenbouw (leerjaar 3) van het vmbo in de gemengde en theoretische leerweg tot en met een techniekdiploma met een duidelijk technisch of technologisch karakter op mbo niveau-4.

2.4 De beleidstheorie

In de beleidstheorie worden drie problemen onderscheiden en voor elk probleem diverse veranderingsmechanismen. Hierna volgen deze problemen en de veranderingsmechanismen. De veranderingsmechanismen (ook wel: 'werkzame mechanismen') zijn kenmerken van de vakmanschap- en technologieroutes waarvan verwacht wordt dat ze bijdragen aan de gewenste uitkomsten van het beleid.

Doelen en kernproblemen van het beleid

In het Besluit van het experiment Doorlopende leerlijnen worden zeven doelen benoemd:

1. doorstroming verbeteren,
2. meer leerlingen kiezen voor mbo i.p.v. havo,
3. betere doorlopende leerlijn,
4. doelmatiger onderwijsproces,
5. voor zover mogelijk opleidingsduur verkorten,
6. minder uitval,

7. tekorten terugdringen (met name in techniek en groen) en aansluiting arbeidsmarkt verbeteren (voor alle routes van belang).

Het ministerie doet dus een interventie (experimenteeruimte Doorlopende leerlijnen), die tot bepaalde mechanismen moeten leiden (gedrag van de instellingen en deelnemers), waardoor kernproblemen worden aangepakt en de uitkomsten verbeteren. De zeven officiële beleidsdoelen zitten op verschillende niveaus in die keten. Soms op een gewenste uitkomst (bijvoorbeeld meer leerlingen kiezen een beroepsroute i.p.v. havo), soms op een mechanisme (bijvoorbeeld een betere doorlopende leerlijn). De beleidstheorie dient ertoe om dit heel zuiver uit elkaar te halen, zodat geëvalueerd kan worden of de gewenste uitkomsten worden bereikt doordat de verwachte mechanismen in gang zijn gezet. Vandaar dat stap 1 in de beleidstheorie is het formuleren van de kernproblemen: achterliggende problemen waarvan men hoopt en verwacht dat de experimenten vakmanschap- en technologieroutes een bijdrage leveren aan de oplossing en verbetering. Uit de analyse van de beleidstheorie is gebleken dat er drie kernproblemen spelen in het mbo, waarop de experimenten zich richten.

- I. Het reguliere vmbo-mbo traject sluit onvoldoende aan bij de deelnemers,
- I. Het reguliere traject sluit niet goed aan bij de arbeidsmarkt waarvoor de jongeren worden opgeleid, en
- II. Het reguliere traject is onvoldoende doelmatig.

In de rest van deze paragraaf wordt per kernprobleem toegelicht welke deelproblemen eraan ten grondslag liggen en welke mechanismen moeten bijdragen aan de oplossing.

Kernprobleem I: Het reguliere traject sluit onvoldoende aan bij leerlingen

1.1: De overgang tussen vmbo en mbo is te groot

Veranderingsmechanisme: Eén doorlopende leercontext

Net als bij VM2 wordt ook van de doorlopende leerlijn in de vakmanschap- en technologieroute verwacht dat door een betere overgang van vmbo naar mbo minder uitval zal plaatsvinden. De integratie van het onderwijsprogramma met zowel inhoudelijk als didactisch één doorlopende leerlijn, zonder belemmeringen en ingrijpende overstappen vergroot de kans dat deelnemers een diploma halen. De kans op studiesucces in het mbo is ook groter, doordat deelnemers al in het vmbo bekend raken met de didactische benadering van het mbo. Daarnaast wordt verwacht dat er al in het vmbo aandacht is voor de ontwikkeling van metacognitieve vaardigheden die de leerlingen in het mbo nodig hebben.

Veranderingsmechanisme: zomerlek dichten

Een grote overgang vormt ook de periode na het vmbo-examen (in mei) en de start van het studiejaar in het mbo (in september). Door deze relatief lange onderwijsvrije periode waarin leerlingen niet op school komen, begint een aantal leerlingen niet in het mbo (het 'zomerlek'). Met de doorlopende leerlijn kan het zomerlek gevuld worden met een relevant onderwijsprogramma en verloopt de doorstroom naar het mbo 'zachter' en natuurlijker. De overgang van vmbo naar mbo wordt daarmee vergelijkbaar met de overgang tussen leerjaren binnen eenzelfde opleiding. Het dichten van het zomerlek moet zo bijdragen aan de vermindering van de uitval.

1.2: Het traject vmbo/mbo duurt relatief lang en bevat overlap

Veranderingsmechanisme: Snellere en aantrekkelijker route

Het reguliere traject vmbo-mbo2 bevat overlap en dat leidt tot demotivatie en een grotere kans op uitval. De verkorting die ontstaat door programmatische afstemming en minder overlap/inhoudelijke dubbelingen in de vakmanschap- en technologieroute werkt motiverend en zorgt op zichzelf voor meer studiesucces. Door de doorlopende leerlijn kan de overlap uit het onderwijsprogramma gehaald worden en wordt de route korter en compacter. Het is daarmee ook een aantrekkelijke variant voor de goede beroepsgerichte leerling, omdat de route door de verkorting moeilijker wordt en uitdaging biedt.

Voor technologieroutes geldt vooral dat de aantrekkelijkheid vergroot wordt door het eerder starten met praktijkleren. Het onderwijs is sterk gericht op het beroep; de focus op vakmanschap is met name voor vmbo-tl in deze routes nieuw.

Voor leerlingen die door willen stromen naar het hbo, is de huidige route vmbo-havo-hbo korter dan een reguliere route vmbo-mbo-hbo. De vakmanschap- en technologieroutes worden, door de verkorting, een concurrerende beroepsroute voor de alternatieve route via havo en hbo. Vmbo-gl- en vmbo-tl-leerlingen kiezen nu nog vaak voor de route via havo doordat ze niet bekend zijn met de mogelijkheden in het mbo, hun keuze willen uitstellen of de route via havo als korter en statusrijker zien. Door de experimenten zouden vmbo-leerlingen vaker een route via het mbo gaan kiezen. Specifiek voor de technologieroute geldt ook dat daarmee meer en andere leerlingen, die anders voor de havo zouden kiezen, aangetrokken kunnen worden tot een technologieopleiding.

Probleem 1.3: Het mbo-techniek- en groen-onderwijs spreekt jongeren onvoldoende aan

Veranderingsmechanisme: Jongeren eerder kennis laten maken met techniek en groen

Een probleem is dat technische en groene opleidingen jongeren niet aanspreken, dat technische opleidingen onbekend zijn en dat veel jongeren geen of een niet-realistisch beeld hebben van technische en groene opleidingen en de daarbij passende beroepsperspectieven. Dit leidt er toe dat weinig jongeren voor techniek- en/of groenopleidingen kiezen. Met de technologieroute kunnen leerlingen al eerder in het vmbo met beroepsgerichte vakken in technische richtingen kennismaken. Door daarnaast het mbo-onderwijs te laten 'indalen in het vmbo', ontwikkelen leerlingen aan de ene kant een realistisch en aantrekkelijk beeld en wordt hen aan de andere kant de mogelijkheid geboden om versneld het mbo te doorlopen. De verwachting is dat jongeren, wanneer ze vroeger kennis maken met techniek (vóór ze een richting kiezen), op basis van een beter (en aantrekkelijker) beeld eerder en weloverwogen voor een technische richting kiezen.

Een van de overwegingen achter de ontwikkeling van de technologieroutes is het gebrek aan belangstelling van jongeren en dan vooral van meisjes voor technische opleidingen en beroepen. Verondersteld wordt dat door meer aandacht voor techniek als beroepsmogelijkheid vroeg in de theoretische en gemengde leerweg meer leerlingen van het vmbo (ook meer meisjes) een loopbaan in de techniek serieus zullen overwegen en door zullen stromen naar een technische mbo-opleiding.

De technologieroute is een manier om sterke vmbo-leerlingen te interesseren voor techniek/technologie. Doordat in het reguliere traject in met name vmbo tl de focus sterk ligt op avo-vakken, hebben ze te weinig beeld van wat techniek/ technologie is en hoe je daar in kunt werken. Er is daarom een kans om ze 'kwijt te raken' aan de havo of niet technologische

opleidingen in het mbo in plaats van dat ze een vervolgopleiding kiezen in de sector techniek. In de technologieroute maken zij al eerder kennis met de beroepspraktijk van technologie.

Probleem 1.4: De didactiek van het mbo-onderwijs sluit onvoldoende aan bij vmbo-ers

Veranderingsmechanisme: Het onderwijs praktischer maken

Door het onderwijs meer praktisch te maken (ook de algemene vakken), eerder beroepsgerichte vakken aan te bieden, meer inbreng van het bedrijfsleven in het onderwijs, authentieke praktijkopdrachten en een praktischer benadering van het examenprogramma en dossiers, sluit het traject (zowel de vakmanschap- als de technologieroute) beter aan bij jongeren met een meer praktische leerstijl. Deze 'doeners' zijn gebaat bij een verbinding van theorie met praktijk. Door de algemene vakken te integreren met de praktische vakken krijgen leerlingen een duidelijker beeld van het nut en meer motivatie voor de algemene vakken.

Veranderingsmechanisme: Meer differentiatiemogelijkheden

Maatwerk, bijvoorbeeld in de vorm van gespreide examinering, geeft de deelnemers de mogelijkheid om studieonderdelen af te ronden als zij de stof beheersen. Zo kunnen deelnemers sneller door delen van de stof die hen goed af gaan en kunnen ze meer tijd nemen voor onderdelen die ze lastig vinden. Door meer maatwerk (bijvoorbeeld door de inzet van ict) kunnen leerlingen meer succeservaringen opdoen en ontwikkelen zij meer zelfvertrouwen en dat heeft een positief effect op hun loopbaan, zo is de veronderstelling.

Veranderingsmechanisme: Beter beeld van de beroepsmogelijkheden tijdens de opleiding

Deelnemers komen eerder en regelmatig met het beroep in aanraking en dit kan een belangrijke rol in loopbaanoriëntatie vervullen. Leerlingen en deelnemers weten dan beter waarvoor ze leren. De routes bieden ruimte voor maatwerk, meer keuzemogelijkheden, intensieve en doorlopende studieloopbaanbegeleiding en de mogelijkheid om de keuze van een stageplek af te stemmen op het gekozen profiel. Dit leidt gedurende het traject tot passende keuzes, meer motivatie en daardoor een grotere kans op studiesucces en een succesvolle loopbaan. De verwachting is dat deelnemers door meer inbreng van het werkveld, doorlopende loopbaanoriëntatie en begeleiding ook een duidelijker en realistischer beeld van hun beroepsmogelijkheden krijgen. Als gevolg hiervan zou de kans op tussentijds switchen en daarmee vertraging afnemen. Door de verbeterde doorstroom binnen de school en naar de arbeidsmarkt kunnen deelnemers dus een studiekeuze maken die goed bij hen past en waardoor ze beter voorbereid op de arbeidsmarkt komen. Ook is de verwachting dat dit leidt tot een afname in voortijdige schooluitval bij de overgang van vmbo naar mbo en in het mbo, voordat jongeren een startkwalificatie hebben behaald.

Kernprobleem II: Het reguliere traject sluit onvoldoende aan bij de afnemers/het werkveld

Probleem 2.1: Beroepsopleidingen zijn onvoldoende afgestemd op de actualiteit in het werkveld

Veranderingsmechanisme: Het werkveld betrekken bij de opleiding

Doordat beroepsopleidingen onvoldoende zijn afgestemd op de actualiteit in de beroepspraktijk hebben deelnemers soms slechte arbeidsmarktperspectieven en dat kan leiden tot demotivatie en voortijdige uitval. Door met name de regionale arbeidsmarkt te betrekken bij het ontwikkelen van een opleidingsaanbod kunnen leerlingen succesvol instromen op de arbeidsmarkt. Door binnen

opleidingen het werkveld te betrekken, is er zicht op de vraag, actuele input in het onderwijsprogramma en relevante expertise bij opleiders. Hoewel dit mechanisme veelomvattend is en breder dan de reikwijdte van het experiment, zou dit kunnen leiden tot een passend aanbod van beter opgeleide deelnemers met een betere arbeidsmarktpositie.

Probleem 2.2: Er zijn tekorten in de techniek- en groensector

Veranderingsmechanisme: Meer inbreng van het werkveld in de techniek en groenopleidingen

Er is zowel een kwantitatief als een kwalitatief tekort in de techniek en groensector. De technologieroute kan bijdragen aan het terugdringen van de tekorten. Door de inbreng van de expertise en ervaring van de beroepspraktijk in het techniek- en groenonderwijs ontstaat een kwalitatief betere aansluiting op de arbeidsmarkt in deze sectoren. Het werkveld kan aangeven aan welke opgeleiden de arbeidsmarkt behoefte heeft; wat deelnemers moeten kennen en kunnen om aan de inhoudelijke behoefte te voldoen. Als gevolg van de beperkte instroom in techniekopleidingen is er soms onvoldoende massa voor de aanschaf en inzet van geavanceerde apparatuur in de opleiding. De samenwerking met het werkveld/bedrijfsleven biedt toegang tot de (dure) apparatuur die nodig is om deelnemers goed op te leiden voor de beroepspraktijk waarin zij zullen gaan werken. Met de technologieroute komt er mogelijk meer instroom in mbo-groen en meer gekwalificeerde uitstroom naar de (groene en/of technische) arbeidsmarkt.

Kernprobleem III: Het reguliere traject is onvoldoende doelmatig

Veranderingsmechanisme: Doelmatiger organisatie van het onderwijs

De doelmatigheid van het beroepsonderwijs in vmbo en mbo wordt benoemd zowel op macroniveau als op het niveau van de participerende partijen. Het reguliere traject is in een aantal opzichten niet doelmatig. In de beleidstheorie worden daarom een aantal aspecten van doelmatigheid benoemd waar de vakmanschap- en technologieroutes aan tegemoet komen.

Het reguliere traject is minder efficiënt door de overlap in vmbo-mbo-stof en kan daarmee de aantrekkelijkheid van de beroepskolom voor de leerling verminderen. Herhaling is niet doelmatig en de verkorting betekent uiteindelijk ook dat het traject minder kost (bijvoorbeeld minder kosten aan de inzet van docenten en onderwijsruimtes). Onderwijstijd wordt efficiënter ingezet door leerlingen de mogelijkheid te bieden vakken waar zij goed in zijn, eerder af te sluiten en de tijd die daardoor vrij komt, eventueel in te zetten om extra tijd te besteden aan vakken die problemen opleveren. De vakmanschap- en technologieroutes kunnen via deze mechanismen dus bijdragen aan efficiëntie. Een gemeenschappelijk team van vmbo en mbo-docenten maakt flexibele inzet van onderwijspersoneel mogelijk en dit kan leiden tot een kostenbesparing. Bovendien kan deze samenwerking bijdragen aan wederzijdse professionalisering en daarmee aan kwaliteitsverbetering.

Veranderingsmechanisme: Betere afstemming in de regio

In het reguliere traject is er ook sprake van hoge kosten door kleine aantallen deelnemers en tegelijkertijd het moeten gebruiken van dure praktijkvoorzieningen (zoals apparatuur en geschikte onderwijsruimten). Door meer nadrukkelijke samenwerking in de vakmanschap- en technologieroutes, zowel tussen scholen en instellingen als met de arbeidsmarkt, kan kostenbesparing op verschillende aspecten ontstaan. Gezamenlijk gebruik van voorzieningen (onderwijs gericht aanbieden waar voorzieningen zijn), het bundelen van opleidingen binnen een route en een afgestemd aanbod aan routes binnen een regio (dus minder concurrentie en te kleine opleidingen) zorgen voor kostenbesparingen en kwaliteitsverbetering. Een betere afstemming van

het aanbod dat er al is in de regio op de vraag vanuit de arbeidsmarkt leidt tot een arbeidsmarktrelevanter aanbod. Onvoldoende arbeidsmarktrelevantie is ook op zichzelf ondoelmatig.

Veranderingsmechanisme: Meer motivatie bij leerlingen creëren

Naast doelmatigheid in de organisatie van het onderwijs en de gerichtheid op de arbeidsmarkt is er ook sprake van doelmatiger onderwijs doordat voortijdig schoolverlaten naar verwachting afneemt. De doorlopende begeleiding gericht op verbinding tussen het onderwijs en de leefwereld van de leerling draagt bij aan meer motivatie en studiesucces en minder onderwijsuitval.

2.5 Conclusie: de beleidstheorie in één oogopslag

Uit de analyse van beleidsdocumenten en interviews met beleidsmakers is gebleken dat er drie kernproblemen zijn waarop de experimenten vakmanschap- en technologieroute zich richten. De experimenten zouden verschillende mechanismen in gang moeten zetten die deze kernproblemen moeten aanpakken. In het kort komt het neer op de volgende drie kernproblemen, onderliggende deelproblemen en mechanismen:

Kernprobleem 1: het reguliere vmbo-mbo traject sluit onvoldoende aan bij de deelnemers,	
Deelproblemen	De overgang tussen vmbo en mbo is te groot
	Het traject vmbo/mbo duurt relatief lang en bevat overlap
	Het mbo-techniek- en groen-onderwijs spreekt jongeren onvoldoende aan
	De didactiek van het mbo-onderwijs sluit onvoldoende aan bij vmbo'ers
Veranderingsmechanismen	Eén doorlopende leercontext
	Zomerlek dicht
	Snellere en aantrekkelijker route
	Jongeren eerder kennis laten maken met techniek en groen
	Het onderwijs praktischer maken
	Meer differentiatiemogelijkheden
	Beter beeld van de beroepsmogelijkheden tijdens de opleiding

Kernprobleem 2: het reguliere traject sluit niet goed aan bij de arbeidsmarkt waarvoor de jongeren worden opgeleid	
Deelproblemen	Beroepsopleidingen zijn onvoldoende afgestemd op de actualiteit in het werkveld
	Er zijn tekorten in de techniek- en groensector
Veranderingsmechanismen	Het werkveld betrekken bij de opleiding
	Meer inbreng van het werkveld, specifiek voor het oplossen van tekorten in de techniek en groenopleidingen

Kernprobleem 3: het reguliere traject is onvoldoende doelmatig.	
Veranderingsmechanismen	Doelmatiger organisatie van het onderwijs
	Betere afstemming in de regio
	Meer motivatie bij leerlingen creëren

Bijlage A Probleem- en veranderingsmechanismen vakmanschap- en technologieroutes

KERNPROBLEEM I: REGULIERE TRAJECT SLUIT ONVOLDOENDE AAN BIJ DE LEERLINGEN

1. Overgang van vmbo naar mbo is niet vanzelfsprekend/het verschil in leercontext belemmert de loopbaan

Eén leercontext met een doorlopende inhoudelijke en didactische lijn -> studiesucces -> minder uitval

 2. Overgang van vmbo naar mbo is niet vanzelfsprekend -> geen onderwijs na vmbo-examen -> uitval tussen vmbo en mbo -> geen startkwalificatie

Zomerlek na vmbo-examen vullen met onderwijsprogramma -> doorstroom naar mbo -> startkwalificatie

 3. Traject vmbo-mbo 2 is relatief lang en bevat overlap -> demotivatie -> uitval

Programmatische afstemming/overlap verwijderen -> korter studietraject motiveert-> studiesucces

 4. Didactiek mbo-onderwijs sluit onvoldoende aan bij vmbo'ers -> slechte prestaties -> uitval
 - *Aandacht voor ontwikkeling metacognitieve vaardigheden in vmbo -> studiesucces in mbo*
 - *Versterken didactische afstemming/ doorlopende leerlijnen -> studiesucces in mbo*
 - *Samenwerking vmbo-en mbo-docenten in teams -> gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de inhoud ->*
 - *één didactische aanpak -> continue ontwikkeling jongeren -> studiesucces in mbo*
 - *Afwisseling theorie en praktijk-> meer motivatie -> studiesucces*

 5. Het onderwijs is niet altijd praktisch genoeg/sluit onvoldoende aan bij leerstijl van de doeners -> geen motivatie -> slechte prestaties -> voortijdige uitval
 - *Meer inbreng werkveld-> praktische insteek -> motivatie -> succesvolle loopbanen*
 - *Authentieke praktijkopdrachten in doorlopende leerlijn -> motivatie -> succesvolle loopbanen*
 - *Praktischer insteek examenprogramma en dossiers -> praktische insteek van het onderwijs -> motivatie -> succesvolle loopbanen*
 - *Avo-vakken integreren/vakkenintegratie -> duidelijker beeld van nut -> motivatie -> studiesucces*
-

6.	<p>Het onderwijs geeft onvoldoende beeld van beroepsmogelijkheden -> geen motivatie -> slechte prestaties -> voortijdige uitval Het onderwijs geeft onvoldoende beeld van beroepsmogelijkheden -> switchen -> vertraging</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Meer inbreng werkveld -> beter en realistischer beeld -> succesvolle uitstroom</i> - <i>Meer inbreng werkveld -> meer motivatie -> succesvolle uitstroom</i> - <i>Authentieke praktijkopdrachten in doorlopende leerlijn -> van breed naar toenemende specialisatie op basis van ervaringen -> beter en realistischer beeld -> succesvolle loopbanen</i> - <i>Authentieke praktijkopdrachten in doorlopende leerlijn -> beter en realistischer beeld -> succesvolle uitstroom</i> - <i>Authentieke praktijkopdrachten in doorlopende leerlijn -> meer motivatie -> succesvolle uitstroom</i> - <i>Praktischer insteek examenprogramma en dossiers -> meer motivatie -> succesvolle uitstroom</i> - <i>Doorlopende leerlijn LOB en doorlopende begeleiding -> beter en realistischer beeld -> succesvolle uitstroom</i> - <i>Eerder beroepsgerichte vakken in vmbo -> beter en realistischer beeld -> succesvolle uitstroom</i>
7.	<p>Onvoldoende differentiatiemogelijkheden -> het onderwijs sluit onvoldoende aan bij de capaciteiten van de leerlingen -> gebrek aan zelfvertrouwen -> uitval</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Didactisch maatwerk, gespreide examinering -> succeservaringen -> succesvolle studieloopbaan</i> - <i>Intensieve studieloopbaanbegeleiding -> passende keuzes qua niveau en leerstijl -> succesvolle loopbaan</i> - <i>Ict -> meer maatwerk -> passende keuzes qua niveau en leerstijl -> succesvolle loopbaan</i> - <i>Hoge verwachtingen -> betere prestaties</i>
8.	<p>Onvoldoende differentiatiemogelijkheden -> het onderwijs sluit onvoldoende aan bij de interesse van de leerlingen</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Maatwerk, meer keuzemogelijkheden, afstemmen stageplek op profiel -> motivatie -> studiesucces</i> - <i>Intensieve studieloopbaanbegeleiding -> passende keuzes -> succesvolle loopbaan</i> - <i>Doorlopende leerlijn LOB en doorlopende begeleiding -> passende keuzes -> succesvolle loopbaan</i>
<u>Technologieroute:</u>	
9.	<p>Vmbo-tl/gl-jongeren willen keuze uitstellen en kiezen daarom voor een route via havo naar hbo -> geen deelname aan mbo-techniek Vmbo-tl/gl-jongeren zijn niet bekend met mogelijkheden in mbo -> kiezen daarom voor een route via havo naar hbo Vmbo-havo-hbo is korter/statusrijker -> Vmbo-tl/gl-jongeren kiezen daarom voor een route via havo naar hbo</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Traject starten (aandacht voor techniek als beroepsmogelijkheid) in vmbo (tl en gl) maakt techniek zichtbaar meer succesvolle deelname aan technische beroepsopleidingen -> meer gekwalificeerde uitstroom naar de arbeidsmarkt.</i> - <i>Leerlingen beginnen al aan mbo-opleiding in het vmbo -> verkort traject -> mbo wordt daardoor aantrekkelijker dan havo</i> - <i>Verkort traject van vmbo via mbo naar hbo -> aantrekkelijk alternatief voor vmbo-havo-hbo</i>
10.	Technische opleidingen spreken meisjes onvoldoende aan

	<i>Traject starten (aandacht voor techniek als beroepsmogelijkheid) in vmbo (tl en gl) maakt technologieroute aantrekkelijk -> meer succesvolle deelname van meisjes aan technische beroepsopleidingen -> meer gekwalificeerde uitstroom naar de arbeidsmarkt</i>
11.	<p>Technische opleidingen spreken jongeren onvoldoende aan Technische opleidingen zijn onbekend/jongeren hebben geen of niet-realistisch beeld van technische opleidingen en beroepen -> geen keuze voor techniek/ onvoldoende instroom in technische opleidingen -> tekorten op arbeidsmarkt</p> <p><i>Vroeg kennis maken met techniek -> beter beeld -> techniek aantrekkelijker -> meer en onderbouwder keuzen</i></p>
12.	<p>Weinig leerlingen stromen door van vmbo-groen naar mbo-groen -> tekorten op arbeidsmarkt</p> <p><i>Leerlingen al in vmbo-groen kennis laten maken met mbo-groen-perspectieven -> doorstroom -> succesvolle uitstroom naar de arbeidsmarkt/respectievelijk naar hogere niveaus in mbo, of naar het hbo.</i></p>

KERNPROBLEEM II: REGULIERE TRAJECT SLUIT ONVOLDOENDE AAN BIJ DE AFNEMERS/HET WERKVELD

13. Beroepsopleidingen zijn van onvoldoende kwaliteit/ onvoldoende afgestemd op actualiteit in het beroepsveld
- Veld betrekken bij opleiding -> actuele input programma en expertise opleiders -> beter opgeleide deelnemers -> betere arbeidsmarktpositie uitstromers*
14. Beroepsopleidingen zijn onvoldoende afgestemd op actualiteit in het beroepsveld -> slechte arbeidsmarktperspectieven uitstromers -> demotivatie -> vsv
- Regionale arbeidsmarkt betrekken bij ontwikkelen opleidingsaanbod -> uitstromers met goede arbeidsmarktperspectieven*
15. Beroepsopleidingen sluiten onvoldoende aan bij vraag op de arbeidsmarkt -> slechte arbeidsmarktperspectieven uitstromers -> demotivatie -> vsv
- Betrokkenheid werkveld -> zicht op vraag -> passend aanbod -> goede arbeidsmarktpositie uitstromers*
16. Beperkte instroom in techniek-opleidingen-> onvoldoende massa voor inzet geavanceerde apparatuur -> opleiding sluit niet aan bij behoeften werkveld
- Samenwerking met werkveld/bedrijfsleven -> toegang tot expertise en apparatuur -> goed opgeleide uitstromers -> goede arbeidsmarktsituatie*
-

KERNPROBLEEM III: REGULIERE TRAJECT IS ONVOLDOENDE DOELMATIG

17. Opleidingen zijn duur door overlap vmbo-mbo stof (herhaling is niet doelmatig) door kleine aantallen deelnemers en door gebruik dure praktijkvoorzieningen
 → hoge kosten
- *Overlap uit de opleiding-> minder kosten docenten, gebouwen*
 - *Gezamenlijk gebruik voorzieningen -> Onderwijs gericht aanbieden waar voorzieningen zijn -> kostenbesparing en kwaliteitsverbetering*
 - *Bundeling opleidingen binnen een route -> kostenbesparing*
 - *In regio wordt afgestemd aanbod aan routes ontwikkeld -> geen concurrentie en te kleine opleidingen -> kostenbesparing en kwaliteitsverbetering*
 - *Gemeenschappelijke team vmbo-mbo-hbo inzetten -> flexibele inzet -> kostenbesparing*
 - *Gemeenschappelijke team vmbo-mbo-hbo inzetten -> professionalisering -> kwaliteitsverbetering*
18. Opleidingen sluiten onvoldoende aan bij regionale arbeidsmarktbehoefte -> niet doelmatig
- Betrekken regionale arbeidsmarkt bij vormgeven opleidingsaanbod -> arbeidsmarktrelevant aanbod -> kostenbesparing*
19. Onvoldoende verbinding tussen leefwerelden van de leerling -> vsv
- Een zorgteam/coördinator legt verbinding -> motivatie -> studiesucces + minder uitval*
-

seo economisch onderzoek

Roetersstraat 29 . 1018 WB Amsterdam . T (+31) 20 525 16 30 . F (+31) 20 525 16 86 . www.seo.nl